SM lisäselvitys U 48/2023vp

Lähettäjä: Simonen Katariina (SM) <Katariina.Simonen@gov.fi>
Lähetetty: tiistai 31. lokakuuta 2023 13.37
Aihe: HaV kuuleminen 27.10.2023 asia U 48/2023, sisäministeriön lisäselvitys asiassa

Hei,

Sisäministeriö toimittaa lisäselvitystä hallintovaliokunnan kuulemiseen 27.10.2023 asiassa U 48/2023 vp liittyen (käännetty
todistustaakka). Selvityksen on laatinut Keskusrikospoliisin valtakunnallinen rikoshyötykoordinaattori rikoskomisario Kai Laikio.

Ystävällisin terveisin,
Katariina Simonen
neuvotteleva virkamies/ Ministerial Adviser
Sisäministeriö / Ministry of the Interior
Poliisiosasto / Police Department
+358 295 488 212
+358 50 593 0025
katariina.simonen@gov.fi
www.intermin.fi
@sisaministerio

Hallintovaliokunnalle

Suomessa rikoshyödyn poisottaminen edellyttää pääsääntöisesti näyttöä siitä, mistä tietystä rikoksesta rikoshyöty on peräisin. Näin on myös rahanpesurikoksissa, sillä Suomessa rahanpesurikoksissa edellytetään näyttöä siitä, mistä esirikoksesta rahanpesun kohde on peräisin. Vuonna 2016 Suomessa uudistettiin rikoslain 10 luvun säännöksiä direktiivin 2014/42/EU myötä, mutta direktiivi ei koskenut rikoslain 32 mukaista rahanpesun torjuntaa.

Rahanpesun torjunnan kehittämistarpeita on tuotu esiin esimerkiksi harmaan talouden ja talousrikollisuuden toimenpideohjelman 2020 – 2023 hankkeessa 4.5: ”Veropetosten kansainväliset turvaamis- ja täytäntöönpanotoimenpiteet rikoshyödyn poisottamiseksi ja vahingonkorvausten turvaamiseksi.” Kyseiseen poikkihallinnolliseen työryhmätyöskentelyyn on osallistunut poliisin, syyttäjälaitoksen, Oikeusministeriön, Ulosottolaitoksen, Oikeusrekisterikeskuksen, Tullin ja Verohallinnon edustajia. Poikkihallinnollisen työryhmän raportin liitteessä on tuotu esiin kehittämistarpeita, joihin sisältyy myös rahanpesusääntelyn kehittäminen:

”Rahanpesua koskeva kriminalisointi 32 luvun 6 §:ssä edellyttää, että kysymys on rikoksella hankitusta omaisuudesta, rikoksen tuottamasta hyödystä tai näiden tilalle tulleesta omaisuudesta. Oikeuskäytännössä on säännöksen edellyttämän esirikoksen vaatimusta tulkittu perinteisesti tiukasti, mikä on asettanut ilmeisiä haasteita esitutkinnalle ja syytteen ajamiselle ja siten myös rikoshyödyn poisottamiselle tilanteissa, joissa laajennettu hyödyn menettäminen ei ole voinut tulla sovellettavaksi. Toinen keskeinen rikoshyödyn poisottamista nykysääntelyssä hankaloittava seikka on rahanpesun kohteen konfiskointia koskeva pakottava säännös ja sen suhde rikoslain 10 luvun säännöksiin. Käytännön toimijoille epäselvänä näyttäytyy se, mitä käytännössä tarkoittaa rikoslain 32 luvun 12 §:n 2 momentti, jonka mukaan muun omaisuuden menettämisen noudatetaan, mitä 10 luvussa säädetään. Rikoshyödyn poisottamisen näkökulmasta olisi syytä selkiyttää rikoslain 32 luvun ja 10 luvun keskinäistä suhdetta, arvioida arvomääräisen konfiskaation käyttömahdollisuuksia sekä selvittää mahdollisuutta konfiskaatiodirektiivissäkin esillä olevaan selittämättömän omaisuuden poisottamiseen ilman rahanpesutuomiotakin (esimerkiksi Italia ja Saksa).

Rahanpesun torjunnan lainsäädäntöä tulisi kehittää kokonaisuutena tarvittavien lainsäädäntöuudistusten toteuttamiseksi. Vain pieni osa rahanpesuepäilyistä johtaa esitutkinnan käynnistämiseen, syyteharkintaan ja vielä harvemmin langettavaan tuomioon. Tähän vaikuttaa keskeisesti nykylainsäädännön edellytys esirikosta koskevasta näyttövaatimuksesta, josta tulisi luopua. Lisäksi jos rahanpesun kohde ei ole takavarikoitavissa, se tulisi vaihtoehtoisesti voida turvata arvomääräisesti vakuustakavarikolla. Lisäksi lainsäädännön uudistamista puoltaa esimerkiksi FATF:n Suomea koskevan maa-arvioinnin tulokset sekä Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2018/1673 rahanpesun torjumisesta rikosoikeudellisin keinoin (kohta 12). Esimerkkinä toimivasta rahanpesun torjunnan lainsäädännöstä on Hollanti. Työryhmän havaintojen mukaan myös Suomen rikoslain itsepesua koskeva säännös poikkeaa esimerkiksi muista EU-jäsenvaltioiden vastaavasta sääntelystä. Kansallisella rahanpesusääntelyllä voi olla vaikutuksia myös rikoshyödyn jäljittämiseen ja turvaamiseen ulkomailla, koska rahanpesua koskevat kansainväliset sopimukset ovat muuta oikeusapua koskevia sopimuksia tehokkaampia.

Rahanpesun kehittämistarpeisiin on kiinnitetty huomiota myös 20.6.2023 julkaistussa pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelmassa. Hallitusohjelman mukaan hallitus ryhtyy estämään lainsäädännöllisin toimin rahanpesua ja tehostaa erityisesti rahanpesuun liittyvää rikoshyödyn takaisinsaamista. Rikoshyödyn poisottamista helpotetaan esimerkiksi alentamalla vaadittavaa näyttökynnystä ja ottamalla käyttöön rikoshyödyn menettämistä koskeva menettely rikosoikeudenkäynnin ulkopuolella.

Edellä mainitun mukaisesti nykyisin rikoshyödyn poisottaminen eli konfiskaatio edellyttää pääsääntöisesti näyttöä mistä rikoksesta hyöty on peräisin. Suomen rikoslaista löytyy tähän ainoastaan yksi poikkeus, joka on 10 luvun 3 pykälä (20.5.2016/356):

Laajennettu hyödyn menettäminen
Jos on tehty
1) rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta;
2) kätkemisrikos tai rahanpesu;
3) salakuljetus;
4) huumausainerikos tai huumausainerikoksen edistäminen;
5) lahjuksen antaminen tai lahjuksen ottaminen taikka lahjominen elinkeinotoiminnassa tai lahjuksen ottaminen elinkeinotoiminnassa;
6) järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen;
7) sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittäminen, 20 luvun 8 b §:n 2 momentissa tarkoitettu lapsen houkutteleminen seksuaalisiin tarkoituksiin taikka paritus;
8) vaaran aiheuttaminen tietojenkäsittelylle; tai
9) 1–8 kohdassa tarkoitetun rikoksen rangaistava yritys

ja jos rikos on luonteeltaan sellainen, että se voi tuottaa taloudellista hyötyä, valtiolle menetetyksi voidaan tuomita omaisuus, joka on peräisin rikollisesta toiminnasta; menetetyksi tuomitsemista harkittaessa on muiden seikkojen ohella otettava erityisesti huomioon, onko omaisuus ilmeisesti peräisin muusta kuin vähäisenä pidettävästä rikollisesta toiminnasta ja onko menettämisseuraamuksen tuomitseminen tarpeen uusien rikosten ehkäisemiseksi sekä saadaanko rikollisella toiminnalla toistuvasti merkittävä osa asianomaisen tuloista.

Menettämisseuraamukseen voidaan tuomita 1 momentissa tarkoitettuun rikokseen syyllistynyt tai siihen osallinen taikka se, jonka puolesta tai hyväksi rikos on tehty.

Edellä 1 momentissa mainittu omaisuus voidaan tuomita kokonaan tai osaksi valtiolle menetetyksi myös

1) siltä, joka on tämän pykälän 2 momentissa tarkoitettuun henkilöön sellaisessa suhteessa, jota tarkoitetaan takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain (758/1991) 3 §:n 1 momentissa (*läheinen*), sekä

2) yksityiseltä elinkeinonharjoittajalta, yhtiöltä, muulta yhteisöltä tai säätiöltä, joka on tämän pykälän 2 momentissa tarkoitettuun henkilöön tai hänen läheiseensä sellaisessa suhteessa, jota tarkoitetaan takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain 3 §:n 2 momentin 1 tai 2 kohdassa,

jos on syytä olettaa, että omaisuus on menettämisseuraamuksen tai korvausvelvollisuuden välttämiseksi siirtynyt edellä mainituille.

Edellä 3 momentissa tarkoitettua menettämisseuraamusta ei tuomita, jos omaisuus on siirtynyt yli viisi vuotta aikaisemmin kuin 1 momentissa tarkoitettu rikos on tehty.

Jos kaksi tai useampi tuomitaan samaan menettämisseuraamukseen, nämä vastaavat siitä yhteisvastuullisesti.

Käytännössä laajennettu hyödyn menettäminen on osoittautunut tarpeelliseksi rikostorjunnassa esimerkiksi järjestäytyneeseen rikollisuuteen puuttumiseksi. Laajennettu hyödyn menettäminen on toissijainen muihin menettämisseuraamuksen muotoihin nähden. Laajennetun hyödyn menettämistä sovelletaan edelleen vain niin sanottuun selittämättömän omaisuuden lisääntymiseen. Jos pystytään osoittamaan, että omaisuus on peräisin tietystä rikoksesta, hyödyn menettämiseen sovelletaan RL 10:2 §:ää tai jotakin menettämisseuraamusta koskevaa erityissäännöstä, kuten esimerkiksi RL 32:12 rahanpesun kohteen menettämistä valtiolle.

Rikoslain 10:3 mukaisessa laajennetussa hyödyn menettämisessä epäillyllä on käännetty todistustaakka omaisuuden alkuperän suhteen. Laajennetun hyödyn menettämisvaatimuksen kohteena oleva omaisuus voidaan tuomita menetetyksi, jollei vastaaja saata todennäköiseksi, että omaisuus on peräisin muusta kuin rikollisesta toiminnasta. Nykyistä laajennetun hyödyn menettämistä on mahdollista soveltaa myös korruptiorikoksissa, sillä menettelyn käynnistäminen on mahdollista tilanteissa, joissa käsillä on soveltuva liipaisinrikos eli muun muassa rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta tai erikseen luettelossa mainitusti lahjuksen antaminen tai lahjuksen ottaminen taikka lahjominen elinkeinotoiminnassa tai lahjuksen ottaminen elinkeinotoiminnassa. Valtakunnallisesti ei ole käytettävissä tilastotietoa siitä, kuinka usein laajennetun hyödyn menettämistä on mahdollisesti sovellettu korruptiorikoksissa.

Parhaillaan EU:ssa on vireillä Asset Recovery Office ja konfiskaatiodirektiivineuvottelut varojen takaisin hankinnasta ja menetetyksi tuomitsemisesta. Keskusrikospoliisi on tässä viimeksi mainitussa asiassa (U 73/2022 – UJ 7/2023 vp) antanut 15.5.2023 lausunnon hallintovaliokunnalle. Lausunnon kohdassa laajennettu hyödyn menettäminen, ei rikostuomioon perustuvan sekä selittämättömän omaisuuden konfiskaatio on todettu:

”Artiklassa 14 säädettäisiin laajennetusta hyödyn menettämisestä, joka on osoittautunut hyödylliseksi jo nykylainsäädännössä. Komissio on esittänyt laajennetun hyödyn soveltamisalan laajentamista. Artiklassa 15 säädettäisiin ei rikostuomioon perustuvasta konfiskaatiosta, jota puoltaisi ainakin kansalliset tehostamistarpeet tuntemattomaksi tai tavoittamattomiin jäävien epäiltyjen konfiskaation mahdollistamiseksi. Nykyisin ongelmallista on rikosasian tai pelkän menettämisseuraamusasian käsittelyn järjestäminen, sillä menettämisseuraamusasiankin vastaaja on Suomen lainsäädännön mukaan pystyttävä haastamaan tuomioistuinkäsittelyyn henkilökohtaisesti. Artiklassa 16 säädettäisiin selittämättömän omaisuuden konfiskoinnista.

Artiklojen yksityiskohtaiset eroavaisuudet eivät ilmene direktiiviluonnoksesta, mutta vaikuttaa siltä, että laajennetun hyödyn tapauksissa eli artiklan 14 tilanteissa käsillä tulee olla liipaisinrikos, kun taas artiklan 16 mukaisessa selittämättömän omaisuuden konfiskoinnissa tällaista eririkosta ei vaadita.

Keskusrikospoliisi kannattaa 14 – 16 artikloissa esitettyjä tehostamistarpeita ja kiinnittää huomiota siihen, että säännösten soveltamiskynnyksiä ei tule nostaa liian korkealle. Rikoshyödyn poisottamista tehostaisi se, että viranomaisten ei aina tarvitsisi aukottomasti osoittaa mistä tietystä rikoksesta selittämätön omaisuus on peräisin. Esimerkiksi jo nykyisin Suomen rikoslaissa laajennetun hyödyn menettämisessä on voimassa ns. käännetty todistustaakka omaisuuden alkuperän suhteen.

Direktiiviluonnoksen ehdotuksen tärkeyttä puoltaa se, että suunnitelmallisten, monimutkaisten sekä kansainvälisten rikosten tekotapojen vuoksi on yhä useammin vaikeaa tai jopa mahdotonta osoittaa, mistä tietystä rikoksesta rikoshyöty on peräisin.”

Kai Lakio
kai.lakio@poliisi.fi
02954 86883
Rikoskomisario/ valtakunnallinen rikoshyötykoordinaattori
Asset Recovery Office -toimiston esimies